

Sadržaj

I Priroda Zemlje

II Osa svetova i ljudski položaj

III Vatra i led: stanja pakla

IV Podljudski i vanljudski položaji

V Titani i ljudi: propast i mudrost

VI Dive i anđeli: ples zvezda

VII Raj i nebo

VIII Čovečanstvo: ljudska virtuelnost

IX Transcendencija i oslobođenje

Dodaci

I Neke zaključne reči o verskoj praksi

II O tananom biću i planetama

Beleške

Uvod

Ova knjiga je rekonstruktivna: njena svrha je da obnovi – u onoj meri u kojoj je to moguće za nas koji smo došli na svet neprijateljski nastrojen prema svakom shvatanju koje seže van područja materijalnog postojanja – deo onoga što čovečanstvo uviđa već hiljadama godina. Sve do savremenog doba na zapadu – koje je, grubo rečeno, počelo u osamnaestom veku – čovečanstvo je živelo u svetlosti otkrivenih svetih knjiga i tradicija.

Čak i danas ima mnogo onih koji se, uprkos neprijateljskom svetu koji se davi u poplavi anti-tradicionalnih predstava, i dalje drže tradicionalnog poimanja kosmosa, onako kako su ga shvatali njihovi preci. U ovom delu baviću se prirodom tradicionalnih kosmologija, nudeći ovaj rad savremenim čitaocima u nadi da će on, bar nekolicini, poslužiti da ih podseti na istinu, podstakne da prihvate i otelotvore izvorne tradicije.

Naravno, jasno je da postoje mnoge religije na ovoj planeti, mnoge opšteprihvaćene svete knjige, i one se očigledno ne slažu po određenim pitanjima, tako da ćemo primetiti da kad govorimo o „tradicionalnoj kosmologiji”, podrazumevamo više kosmologija, ne samo jednu. Ovo je donekle tačno: ne mogu se, na primer, u prvi mah u hrišćanstvu pronaći bića koja se podudaraju sa „šest vidova bića” u budizmu. Pri detaljnijem

proučavanju, međutim, u hrišćanstvu se zaista nalaze podudaranja s budističkim shvatanjima: *prete*, ili „gladni duhovi”, pandan su nekim bićima u čistilištu; carstva paklenih bića, životinja i ljudi ista su u obema tradicijama i jasna su sama po sebi; *deve* odgovaraju prema nekim osobinama hrišćanskim anđelima; a *asure* i Titani, ili pali anđeli, gotovo su identični. Dakle, iako se možda čini da se mnoge tradicije razilaze, čak da su nespojive, to nije istina: u temeljnim načelima, svetske tradicije se slažu.

Ovo slaganje je potpuno prirodno: istina je po svojoj prirodi jedinstvena, i ako čovek u Nemačkoj shvata da postoje, recimo, anđeoska bića, da li iznenađuje to što čovek na Tibetu, ili u Rusiji ili u američkim prerijama ili bilo gde drugo takođe priznaje postojanje takvih bića? Više iznenađuje to što savremeni čovek ne zna za postojanje takvih bića ili ga čak neprijateljski poriče; u mnogim pogledima, savremeni čovek mnogo slabije poznaje tradicionalnu kosmologiju nego „najneobrazovaniji” seljanin. Trebalo bi da nas iznenađuje ne to da su tradicionalna kosmološka učenja jedinstvena već to što smo ih zaboravili.

Postoji jedan dodatni faktor u jedinstvu tradicionalne kosmologije, a to je praiskon. Sve priznate svetske tradicije odraz su jedne praiskonske tradicije; podudaranja u svim kosmološkim načelima svetskih religija ne proističu iz horizontalnog „uticaja” (kao što su, recimo, neki tvrdoverni hrišćani smatrali u devetnaestom veku da su nestorijanske misije odgovorne za tibetanski budizam), već iz vertikalnog nasleđa, pri čemu se ona mogu uporediti s granama i lišćem drveta jednog stabla. To stablo ima koren iznad, ne ispod, i njegove grane su otkrovenja.

Vrlo je uobičajeno danas da se tradicionalna kosmološka učenja svode na čistu psihologiju. Savremeni čovek možda će moći da prihvati da postoje anđeli, raj ili pakao ukoliko se ove činjenice posmatraju kao psihološki pojmovi koji su stoga relativni. Ovakvo psihološko tumačenje stvarnosti, međutim, nije ništa drugo do karikatura tradicionalnih učenja. Prema ovima, čovek može, zahvaljujući svom središnjem položaju u kosmosu, kroz meditativni preobražaj da iskusi mnoge druge položaje bića. To što čovek predstavlja mikrokosmos, ne znači da ne postoji makrokosmos, ili da je subjektivno biće jedina realnost.

Psihologija ne daje sva objašnjenja: zamka psihologije nije put ka oslobođenju. Postojanje cele tradicionalne kosmologije ima svoju svrhu: ona nudi čovečanstvu tumačenje kosmosa kako bi ono, prateći stazu religije, prevazišlo kosmološki nivo.¹ Čovek postoji, i jedino može da postoji u kosmosu: ispod nivoa ispoljavanja nalazi se ispoljena Suština, a iznad ispoljenja su transcendentni položaji, i iznad njih apsolutna nestvorena Transcendencija. Čovek može da potone u pakao i bude uništen, ili da se izdigne do transcendentnih stanja, i time u potpunosti prevaziđe ljudsko stanje: tradicionalna kosmologija i postoji kako bi on izbegao ono prvo i dostigao ovo drugo.

Međutim, ovim se ne želi reći kako se čovek „razvija” u pravcu neke „univerzalne religije”, kako su smatrali mnogi pisci u devetnaestom i čak dvadesetom veku. Kad bi se sve religije u svetu kretale u pravcu jedne jedine, to bi sigurno bilo predskazano – ali svete knjige u svetu nasuprot tome stalno naglašavaju propast u bezverje, kao i kaos i uništenje koji prate završetak jednog vremenskog ciklusa. Date su nam različite tradicije koje su se potom razvijale. Ne može se reći da li su, sve one, dobile konačan oblik, jer *spiritus autem ubi vult spirat*: „duh struji tamo gde želi”. No, iako ima nekih zagovornika „dijaloga” između, recimo, hinduizma i hrišćanstva, ili budizma i hrišćanstva, ne postoje nikakvi dokazi o „nastajanju univerzalne religije”.

U ovom delu, moj cilj je samo da pružim čitaocu opšti uvid u tradicionalna kosmološka učenja, imajući u vidu kako zajedničke osobine, tako i neslaganja među raznim tradicijama koje ću uzimati za primer. „Nebo” u hrišćanskom smislu izgleda da se prilično razlikuje od istog pojma koji se pojavljuje u, recimo, budizmu ili pak u hinduizmu, i nepriznavanjem takvih očiglednih različitosti činila bi se ista tolika nepravda kao i poricanjem toga da u osnovi određena tradicija odražava iskonsku istinu koju nesumnjivo nudi. Ne možemo ni zanemariti različitosti niti poricati suštinsko jedinstvo.

Prvo, raspravljaćemo o kosmičkoj središnjosti i ljudskom položaju, potom ćemo preći na područja podzemnog i podljudskog, zatim na neljudske ili periferne položaje, i na kraju, transcendentne ili nadljudske

položaje. Ponavljam, cilj toga nije da se samo ovlaš predstave načela u koje je nekad čovek verovao, ali koja više nisu „bitna”; zapravo, naš cilj je da damo sažet pregled tradicionalne kosmologije kako bi čitalac – sagledavajući tradicionalno shvatanje iz uglova iz kojih ga možda nikad ranije nije posmatrao – dobio podsticaj da se okrene onoj tradiciji koja ga po prirodi najviše privlači, da zaroni u tajne koje će možda ovde spaziti na trenutak.

Ako se to dogodi bar nekolicini, ova knjiga će ispuniti svoju svrhu; i sa tim na umu ćemo početi.

1. poglavlje

Priroda Zemlje

Prema savremenom shvatanju, zemlja je prosto ishod manje-više nasumične „evolucije” tokom dugog perioda. Ono nalaže da zemlja nije sveta – najviše što naučnici izgleda postižu ovih dana je da veruju kako zemlja čini jednu celinu, tj. biosferu, jednu zamršenu strukturu koju nazivaju Gea, uzimajući reč iz starogrčkog. Čak se i na ovakvu postavku u nekim krugovima gleda s podsmehom, što je, u nekim slučajevima, potpuno opravdano.² No sve tradicionalne kulture smatraju da je zemlja sveta jer predstavlja neposrednu manifestaciju duhovnih načela, koja su „utisnuta” u nju i u nas. Zemlja je sveta, ne zato što je nastala slučajno, već stoga što odražava božansko, i mi to spoznajemo putem tradicionalne religije.

Sve u kosmosu postoji jer nosi pečat božanskog. Ovo su plemena Hau de no sau nee izrazila sledećim rečima:

Verujemo da sve što je živo predstavlja duhovno biće. Duhovi se mogu prikazati kao oblici energije koji se pojavljuju kao materija. Vlat trave je oblik energije koji se pojavljuje kao materija – materija trave. Duh trave je ona nevidljiva sila koja proizvodi travu kao vrstu, i nama se predstavlja u obliku stvarne trave.³

Isto tako su drvo, kamenje, vazduh, voda, vatra, kao i životinje oko nas duhovna bića koja se ispoljavaju kao materija. Ova duhovna bića su u misaonom svetu srednjevekovnih hrišćanskih alhemičara nazivana „elementalima”, tj. to su živa bića koja se manifestuju u zemlji, vodi, vatri i vazduhu. Ova bića ne poseduju ljudsku svest, ali sigurno imaju određeni vid svesti.

Kao što je K.S. Luis primetio u svom delu *Odbačena predstava*, između dve sile mora neizostavno postojati treća sila koja ih povezuje; i ovu treću silu prema hrišćanskom shvatanju čini carstvo daimona.⁴ Daimonsko povezuje prirodno i božansko, čoveka i bogove. Daimoni se javljaju u mnogim oblicima: postoje „dobri daimoni”, tj. anđeli, koji posreduju između Boga i čoveka, raspodeljujući božansku milost po carstvu ljudi; postoje „pali daimoni”, koji su postali izopačeni i sebični, razorni i gnevni; i postoje „elementalni duhovi” koji se javljaju svuda u prirodi.

Platon je rekao, u svom *Timeju*, da je namera Božanstva bila da stvori „pokretnu sliku večnosti”, i otuda:

ne smemo nazivati majku i prebivalište vidljivog i svesnog ni zemljom ni vazduhom ni vatrom ni vodom, kao ni ono što oni stvaraju ili iz čega se sastoje, ali nećemo pogrešiti ako ga opišemo kao nevidljivo i bez oblika, sveobuhvatno, shvatljivo na veoma zagonetan način, a ipak vrlo teško dokučivo. I koliko možemo da zaključimo o njegovoj prirodi, iz onoga što smo naveli, najtačniji opis bismo dali ako bismo rekli da onaj deo koji je postao vatren se prikazuje kao vatra, deo koji je postao vlažan se javlja kao voda, i ostali delovi se prikazuju kao zemlja ili vazduh utoliko koliko podsećaju na jedno od njih.⁵

Jedna je duhovna energija, ali su nebrojeni oblici u kojima se javlja.

U tradicionalnom misaonom svetu – starih Grka u ovom slučaju, ali i hindusa, budista, srednjevekovnih hrišćana, indijanskih plemena i drugih – ne postoji jasna granica između božanskog i zemaljskog. Štaviše, zemaljsko, prirodno *jeste* božansko u nekoj zagonetnoj suštini. Drugim rečima, postoji hijerarhija postojanja, i prirodni svet je deo te hijerarhije te

stoga nosi „pečat” božanskog. Sve u kosmosu mora nužno da odražava svog Tvorca, tj. božansko poreklo.

Ovim rečima ne izražava se panteizam, jer je panteizam samo pogrešna predstava koju savremeni svet ima o tradicionalnoj tajni božje sveprisutnosti. Reći da ovaj štap odražava božansku stvarnost ne znači reći da je ovaj štap Bog, iako je ovo u izvesnom smislu tačno, kao što je rekao Majster Eckhart. Na nivou prolaznog, mora se reći da je štap štap, drvo je drvo, čovek je čovek, i Bog je Bog. Sa gledišta konačnog, međutim, mora se priznati da ovaj je štap koji je u Bogu iznad anđela koji bi bio van Boga, da zaista u svojoj osnovnoj prirodi kao deo božanskog stvaranja štap ima poreklo u Bogu, i da je zato u nekom krajnjem smislu neodvojiv od Boga, kao i sve ostalo u svetu.

Kabalističko stanovište, s kojim se mogu naći sličnosti u nekim islamističkim sektama, takođe je da se, na neki zagonetan način, Bog sam odvaja od sebe kako bi oslobodio „prostor” za stvaranje. Geršom Šolem kaže o svome učenju o *tsim-tsumu*:

Početna stavka ove teorije je pretpostavka da sama suština *Ein-Sof* ne ostavlja nikakav prostor za stvaranje jer je nemoguće zamisliti prostor koji već nije Bog, budući da bi to stvaralo ograničenja Njegovoj beskonačnosti... Iz toga sledi da je čin stvaranja moguć jedino ulaskom Boga u sebe, tj. činom *tsim-tsuma*, čime se On skuplja i tako omogućava postojanje nečega što nije *Ein-Sof*. Neki deo Božanstva se, dakle, povlači i takoreći ostavlja prostor da počnu stvaralački procesi. Takvo povlačenje mora da prethodi bilo kakvoj emanaciji.⁶

Sve u svetu nosi pečat božanskog ali činom božanskog samosažimanja na tajanstven način dobija „slobodu” da može da se manifestuje.

Srodno učenje sreće se u Upanišadama, kad, na primer, čitamo u Upanišadi Brihad Aranjaka kako je Atman morao da se подели (*pat*) u dva dela da bi došlo do stvaranja.⁷ Ovo se takođe podudara sa rađanjem ljudi jer prvo mora doći do „razdvajanja” Jednog da bi se dogodilo začecje. I upravo na ovom stanovištu dotičemo se tajne Pada i Iskupljenja svega stvorenog, da se izrazimo hrišćanskim pojmovima. Čitav nastali svet je „rastrzan” samim svojim postojanjem. Sama priroda postojanja je dualistička, te ova prvobitna podela zatim izbija na svakom stepenu hijerarhije. Sva bića su

svojim postojanjem otrgnuta od svog božanskog porekla čak iako su njime okružena i predstavljaju u pravom smislu njegovu pojavu. Ovo je Pad, i zadatak čoveka kao mikrokosmosa je da vrati svetu božansko jedinstvo, da „podigne” božansku tvorevinu na nivo prvobitnog jedinstva. Svaki čovek učestvuje u činu božanskog Iskupljenja ili u činu Pada.

Postojanje Zla ukazuje na naše stanje pada, jer zlo prožima svet ljudi i svet prirode. Kao što je rekao hrišćanski teolog Franc fon Bader, čitava priroda nosi u sebi predznake nezamislivih katastrofa. Pad nije bio samo jedina, prvobitna podela, već je to bio metafizički, a potom i kosmološki rascep; jer kad god bi počeo process božanskog sažimanja, to bi neminovno kao jedan od rezultata imalo pojavu zla, kao deo odigravanja mogućnosti. Ova kosmološka pojava je daleko iznad granica ljudskog poimanja; jer sve u našem današnjem svetu je oslabljeno, „skućeno” svojom zemaljskom prirodom, dok se bitka između dobra i zla o kojoj govorimo odvija u metafizičkim, i potom kosmološkim razmerama koje su daleko šire od prosto ljudskih.⁸

Međutim, čoveku je dato, zahvaljujući njegovom središnjem položaju u kosmosu, da bude iskupitelj prirode. Ova funkcija čoveka kao iskupitelja je razlog zašto elementalna bića u našem okruženju, u drveću, u kamenju, u vodi i vazduhu imaju duhovni značaj za nas. Jer, jedna od funkcija čoveka je da prepozna i uzdigne ta bića, da se pomeša sa njima i da ih preobrazi. Samo čovek kao mikrokosmos, odnosno ogledalo kosmosa, ima tu sposobnost da „premosti svetove”. A to premošćavanje podrazumeva da čovek kao Božji zastupnik na zemlji može da spoji nebo i zemlju, može da otkrije mineral, biljku, životinju u njihovom duhovnom značenju, time ih u pravom smislu „opravdavajući”.

U okviru tradicionalne kulture vidimo da se ova funkcija ispoljava u iscelitelju, koji koristi „obične” biljke, minerale i životinjske proizvode kako bi iscelio ranjene ili bolesne. Biljka, mineral ili životinjski proizvod upotrebljen u religioznom lečenju deluje na isceljenje ljudskog bića tako što ponovo u njemu uspostavlja ravnotežu elemenata. Upravo ovakvim izjednačavanjem s njima i lečenjem, ljudsko biće „uzdiže” i opravdava tu biljku ili neku drugu supstancu s kojom se spaja. Iz tog razloga je takođe

opravdano jesti meso u nekim kulturama: životinja ubijena i pojedena na obredan način spaja se s ljudskom sferom i na taj način „uzdiže”.

Sve ovo je istinito jedino u okviru tradicionalne kulture, i odnosi se na religioznog ili duhovnog čoveka, koji zahvaljujući svojoj duhovnosti može da preobrazi svet oko sebe, da ga spoji s božanskom sferom i prvobitnom harmonijom koja je izgubljena nakon Pada. To je razlog zbog kog Sufisti smatraju da celokupna božanska tvorevina postoji radi sveca, *qutb*, tj. Osovine sveta: verska kulturna zajednica čiji je on vrhunac preobražava sve što dotakne i uključuje, dajući mu ponovo njegov prvobitni duhovni smisao. Uloga religije na ovoj zemlji je da vrati čoveka u ono stanje blaženstva koje mu je pripadalo pre Pada, i koje mu sve vreme pripada, samo kad bi on to znao. Ovim iskupljenjem čoveka se iskupljuje ceo svet, u onoj meri u kojoj je i on duhovnog porekla.

Tradicionalna medicina je neodvojiva od religije čiji je ona samo jedan odraz; i ovo je razlog iz kog, recimo, savremeni oblici travarstva ili druge vrste onog što je nekad predstavljala tradicionalna medicina deluju samo u ublaženom vidu, ukoliko uopšte deluju. Odvojeno od svog duhovnog značenja i funkcije, lečenje lekovitim biljem je tek još jedan tehnički način da se „popravi” telo, a ne da se ponovo uspostavi prvobitni sklad i priliv transcendentalne snage.⁹

U tradicionalnoj kulturi sve u prirodi otkriva svoje božansko poreklo; kultura predstavlja sredstvo kojim se svetu vraća njegov duhovni smisao u ljudskim očima. U palom svetu vidra je samo vidra, a medved samo medved. Međutim, u svetu koji je povratio pređašnje stanje, odnosno u rajskom svetu, vidra i medved predstavljaju ispoljenja duhovnih arhetipova.¹⁰ A to važi za sve postojeće u prirodi. Zvezda nije naprosto zvezda već karika u lancu arhetipskog simbolizma, povezana na određeni način sa simbolizmom neke arhetipske životinje ili nekog drugog bića.

Štaviše, tradicionalna kultura deluje kao prenosnik u ovom vraćanju smisla svetu; ona uzima kamen, ili drvo, ili životinje, i na savršen način im vraća arhetipski smisao u ljudskim očima. Drvo, na primer, koje je posvećeno i upotrebljeno za izgradnju jednostavnog i prelepog šintoističkog hrama u planinama, ostvaruje se u u svom arhetipskom obliku

unutar tog svetišta. Ovo ne znači da bi svako drvo trebalo da se koristi na ovakav način – naravno da ne. Većina ostaje netaknuta, ali ovo jedno drvo je svoju „drvenost” ostvarilo u hramu. Ono je deo jednog drveta, ali takođe i nešto više od toga.

Nasuprot tome, razmislite kako se „drveni proizvodi” prave u savremenom svetu. Drvo se sa svom svojom braćom odvlači iz šume, cepa ogromnim mašinama u sitne delove, lepi, presuje, oblikuje i otprema dalje u vidu, recimo, gotovih stolova ili dasaka ili bilo čega drugog. Ovde se drvo svodi na nešto manje od drveta, pretvara se u kopiju drveta: ne može da zadrži nikakve svete odlike. Ono je, u najgorem smislu te reči, puki „predmet”. Daleko od toga da je „uzvišeno”, drvo je „zbačeno”, odnosno „odbačeno”.

Ovaj proces „uniformizacije”, ako možemo tako da ga nazovemo, upravo je izvrtanje tradicionalne kulture, koja nastoji da u svakom živom biću prepozna njegove arhetipske odlike. Čuli smo, mnogi od nas, za običaj među plemenima američkih Indijanaca da jedu onaj deo bića s kojim žele da se poistovete. Za inteligenciju, na primer, jede se mozak, za snagu jetra ili srce, i tako dalje. Ovo je jedan primer prepoznavanja arhetipskih odlika, mada takav čin podrazumeva mnogo više od gore navedenog. Kao što je zabeležio Marsiljo Ficino, renesansni platonista: „hrana koju pravilno jedemo, iako nije živa sama po sebi, vraća nas putem duha obliku našeg života”, i otuda „Ako želite da hranom poboljšate rad mozga, jetre ili želuca, trebalo bi da jedete, što je više moguće, hranu kao što su mozgovi, jetre i želuci onih životinja koje se ne razlikuju mnogo od ljudske prirode”.¹¹

No, Ficino u nastavku daje potpuniju sliku:

Ukoliko želite da vaše telo i duh prime moć od nekog dela sveta, recimo od Sunca, saznajte koje su to solarne stvari među metalima i kamenjem, još bolje među biljkama, ali pre svega u životinjskom svetu i naročito među ljudima. Jer nema sumnje da oni na vas prenose slične odlike. Ove i mnoge druge stvari trebalo bi izlagati i unositi zbog njihovih moći, pogotovo na dan i u satu

Sunca, kad Sunce svojom pojavom vlada na nebu. Solarne stvari čine sve one pod nazivom heliotropi... na primer, zlato...drago kamenje, crveni granit, mirta, tamjan, mošus, ćilibar... lav, buba, krokodil, ljudi koji imaju kosu boje zlata, kovrdžavu kosu, ponekad ćelavi, i velikodušni ljudi.¹²

Ovo citiranje Ficína nagoveštava šire implikacije koje ima „simpatičko učenje” – jer ovo učenje zaista može široko da se protumači. Veze sa Suncem, Venerom, Marsom, Jupiterom, Saturnom, Merkurom i Mesecom prožimaju celokupnu prirodu, isprepletane su kao niti ili kao boje koje se prelamaju kroz prizmu. I tako što ove veze prenosi u svoj život, u pravilnoj meri i prema pravilnom obrascu, čovek ne samo da može da živi jedan skladniji život, već će takođe da prenese ovaj sklad na svet oko sebe. Poljoprivreda, umetnost, građevinarstvo, kulinarsvo – sve veštine od kojih čovečanstvo živi, mogu se upravljati prema nebeskom i planetarnom skladu, a svrha ovoga je da se vratimo rajskom stanju ravnoteže, stanju koje je „bliže” božanskom arhetipskom carstvu.

Ovo dovođenje u ravnotežu je proces iskupljenja koji se odvija u svetu na nivou kulture. „Nepoznati filozof” Luj Klod de Senmartin je rekao: „Kao dokaz našeg preporoda moramo da preporodimo sve oko nas”.¹³

Ovaj zakon se podjednako odnosi na sveca kao i kulturu koju predstavlja. Izuzev posebnog otkrovenja, kultura predstavlja jedino sredstvo koje imamo da spoznamo pravu prirodu našeg sveta; ona predstavlja mezokosmos između čoveka kao mikrokosmosa i kosmosa u celini.¹⁴ Kako je veća od čoveka kao pojedinca, kultura je sredstvo kojim on uspeva da spozna pravu prirodu svog sveta. Kultura je samo primena, odnosno fizičko ispoljenje verske tradicije.

Pomoću verske tradicije mi uspevamo da saznamo duhovna značenja našeg sveta. Čovek nosi u sebi intuitivno znanje o arhetipskim značenjima, ali religijska tradicija iznosi ovo znanje na prag svesti i čini ga delom svakodnevnog života. Mi potajno razumemo simboliku lotosa ili ruže, ali tek kad oni postanu deo naše religijske tradicije, prožeti

sveukupnom moći i tajnom vekovnog obožavanja, postaju nam jasnija njihova viša značenja.

Dok postajemo svesni ovih značenja, ono što obično podrazumevamo pod umom, racionalnost, ima samo ograničenu ulogu. Simbolika se saznaje tako što se prožive njena značenja, tako što simbolička značenja prožmu naše živote, kako na dubljim tako i na višim nivoima onoga što mi savremeni ljudi nazivamo umom. Možda možemo na nivou razuma da »znamo« šta znači poniziti se, klečati na kolenima, sastaviti šake u *gassho*,¹⁵ pokret kojim se iskazuje strahopoštovanje – ali tek onda kad stvarni izraz poniznosti postane ukorenjen u čitavom našem biću, tek tad *znamo* šta to znači.

To znanje na svakom nivou je neodvojivo od našeg postojanja kao ljudskih bića, ovde na zemlji: čovek, kako predanje tvrdi, povezuje nebo i zemlju. Ali on to može da čini jedino kao predstavnik božanskog. I ovo saznanje je naše samo kao poklon: ono nam nije dato radi veličanja sopstvene vrednosti, već da bismo mogli da zauzvrat damo.

Kad budemo u potpunosti razumeli ovu istinu, u dubini svog bića, biće nam otkrivena isprepletena simbolika, značenja svih stvari u prirodi. Jer ovo istinsko znanje je naše samo ako mu možemo prići u istinskoj poniznosti, ako smo spremni da ga primimo od istinskog učitelja, i ostajući verni tradiciji koja može da zaštiti i znanje i nas same.

Čovek je predodređen da živi ne u osami već vraćajući svoj svet u u njegovo prvobitno stanje. Predodređeno mu je da živi u svetu koji mu neprekidno otkriva nove dubine i uzvišenosti značenja, nova saznanja, nov život, i koji stalno kod njega izaziva osećaj zahvalnosti. Priroda u svojoj prvobitnoj veličanstvenosti nam ovo otkriva u svakom trenutku, ali mi, usredsređeni na ovaj ili onaj cilj, na neku korist od njenih stvorenja, ne vidimo te istine – mi jurimo mimo njih, povučeni u struje sopstvenog logičkog zaključivanja ili u emotivne brzake. Kad bismo samo mogli da se primirimo, kad bismo samo dozvolili prirodi da nam se obrati u tišini i u dubokom razmišljanju o njenim tajnama, mogli bismo da spoznamo prirodu ove naše zemlje. Ima i uvek će biti vremena za to, samo ako smo otvoreni.

Slika

Drvo duše. Skica koja se pripisuje Viljemu Lou, i može se naći kod Jakoba Bemena u Delima (London, 1764-81), a koja prikazuje na vrhu transcendentalnu svetlost, raj u krošnji, „svet vatre”, „svet tame” i, u prvom planu, „sunčani svet” ljudi.

2. poglavlje

Osa svetova i ljudski položaj

Kako gore, tako i dole: tako glasi maksima hermetista u *Tabula Smaragdina*, tj. *Smaragdnoj pločici*. Ovaj simbolizam se ponavlja u svakoj tradiciji; on je, u stvari, urođen u samoj ljudskoj psihi. Mi prirodno smatramo da je zemlja ispod neba a pakao ispod zemlje. Naravno, hermetička maksima „kako gore tako i dole” ne odnosi se samo na osovinski simbolizam, već i na vezu između različitih svetova smeštenih duž vertikalne ose. Ono što postoji na zemlji predstavlja odraz nebeskog carstva; ono što je u paklu je odraz onoga što je na zemlji. U svakom slučaju, ovaj vertikalni simbolizam prirodno podrazumeva da je svaki stepen niže na osi sve dalje od nepojmljive Svetlosti iz koje je sve ispod nje poteklo. Ovaj osovinski simbolizam se može sresti u budizmu, hrišćanstvu, u svakoj tradiciji i nalazi se, u različitim vidovima, u središtu svake od njih.

U Isaiji 14:12, čitamo o Luciferu, predvodniku palih anđela (Nefilimu):

Kako pade s nebesa,
Svetlonošo, sine Zorin?
Kako li si oboren na zemlju,
Ti, vladaru narodâ?
U svom si srcu govorio:

„Uspeću se na nebesa,
povrh zvezda Božjih
presto ću sebi podići.
Na zbornoj ću sedeti gori
Na krajnjem severu.
Uzaći ću u visine oblačne,
Biću jednak Višnjemu.”
A sruši se u Podzemlje,
U dubine provalije!

Ovaj stih se direktno odnosi na svakog čoveka koji nastoji da se uzdigne iznad svih naroda, i to isključivo na osnovu svog prvobitnog značenja, koje se odnosilo na one anđele koji su pali i postali Titani, a onda pokušali da se pobune protiv Boga i preotmu sveto prestolje Zbora. Svaki čovek koji tako postupa samo odslikava arhetipske pokušaje palih anđela u opsadi Raja, odnosno severa. Ipak, da bismo u potpunosti razumeli značenje ovog odlomka - i odgovarajućih mu odlomaka iz Veda, Upanišada, budističkih Sutri i nordijskih Eda, iz taoističkih legendi kao i legendi američkih Indijanaca i Aboridžina – moramo prvo da shvatimo osovinski simbolizam koji je svima njima svojstven.

Međutim, moramo imati u vidu da su Stari i donekle Novi zavet ublažena, odnosno šifrovana učenja. U Upanišadi Majtri, primera radi, priroda ose sveta je izrazito jasno opisana, i tu piše da »trostruki Braman ima koren na površini, a njegove grane čine prostor, vazduh, vatra, voda, zemlja i ostalo. Ovo je Jedno Smokvino drvo (*eka asvatha*) i u njemu leži vatrena energija (*tejas*) Uzvišenog Sunca«. ¹⁶ U navedenom odlomku iz Isaije aluzije na osu sveta koja se proteže od pakla do raja samo se naslućuju; njihove kosmološke implikacije moraju biti naglašene.

Ta implicitnost jevrejskog otkrovenja je u širem smislu povezana sa njegovom ograničenom prirodom: ono se odnosi, na kraju krajeva, samo na deo jednog vremenskog ciklusa,¹⁷ i na „izabrani narod”, i mada hrišćansko otkrovenje predstavlja otvaranje ka celom čovečanstvu, i ono se donosi samo na jedan deo jednog vremenskog ciklusa.¹⁸ Prema

budističkom i hinduističkom učenju, na primer, kao i prema tradiciji nekih indijanskih plemena, kao što su Hopi,¹⁹ vreme se sastoji iz ogromnih ciklusa, pri čemu „istorija” u judeo-hrišćanskom smislu čini samo jedan njegov delić. Kao ishod te usredsređenosti u judeo-hrišćanskom shvatanju kosmosa, često je vrlo korisno proučavati svete knjige iz tih tradicija imajući u vidu hinduističku, budističku ili neku drugu tradiciju, jer bi one mogle da iznesu na videlo neka značenja koja bismo inače prevideli.

Možemo onda prvo da objasnimo vertikalnu prirodu simbolizma: Lucifer želi da preotme presto »na vrhu«, ali pada »dole« u podzemlje. »Zborna gora« je na severu, a Podzemlje, odnosno Provalija mrtvih je na jugu. Na drugom mestu sam detaljnije govorio o taoističkoj simbolici severa i Kapiji života na severoistoku,²⁰ kao i vezama između nje i vedske simbolike pojmova *devajana* i *pitrijana*.²¹ Ovde je važno samo reći da i u taoističkoj i budističkoj kosmologiji, kao i u vedskoj i pred-vedskoj simbolici, sever predstavlja Kapiju Sunca, odnosno Kapiju života; na severu se nalazi *devajana*, tj. Staza bogova, dok je na jugu *pitrijana*, odnosno Staza očeva, ili predaka. Kada se biće nakon smrti kreće *devajanom*, ono prolazi kroz Kapiju Sunca i »transcendira kosmos«; ali ako biće krene *pitrijanom*, njegov put je samo sublunaran i ono se ponovo vraća u svet ljudi.

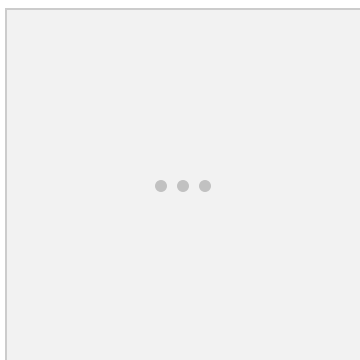
Ova simbolika može zaista da deluje proizvoljno dok ne uzmemo u obzir da se zemlja okreće oko centralne ose koja, iz ljudskog ugla, ima neizbežno obeležje Sunca i sve propratne simbolike svetlosti i života. Ova osa je usmerena ka severu; zemlja se okreće oko ove osovine u smeru kazaljke na satu, tako da iako se čini da joj je usmerenje drugačije u svakoj tački kugle koja se okreće, s opštijeg stanovišta simbolika ostaje potpuno nepromenljiva. Posmatrano iz bilo koje tačke na kružnici rotacije, položaj severa ostaje u kosmološkom smislu ka unutra prema polu.

Kao posledica ovoga, shvatamo zašto – i pri ovom razmatranju treba da se prisetimo kako više ne govorimo čisto u okvirima materijalističkog kosmosa, već o kosmosu kao izrazu duhovne stvarnosti – staza prema nebu vodi ka severu prema „sunčanoj kapiji”, odnosno prema Kapiji kosmosa, dok Staza očeva vodi ka jugu, što znači od Sunca, i iz tog

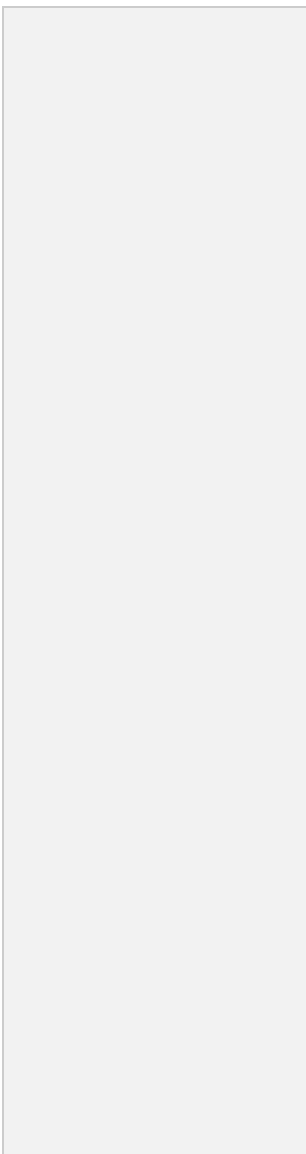

razloga čini deo kruga slepila koji se proteže od zemlje do meseca i natrag. Svrha verske tradicije jeste da pravilno usmeri čoveka kako bi se on uspeo uz „osu svetova”, što bi značilo – u urođenom jedinstvu kosmološke i duhovne simbolike koje je uvek zastupljeno u kosmološkim učenjima – da preobrazi svest na način koji mu omogućava da spozna razne tanane i transcendentalne položaje bića.

**S
u
n
c
e
p
o
s
t
o
j
a
n
j
a**

**D
o
n
j
e
v**

o
d
e

*Stu
b
Pos
toja
nja.
Ze
mlj
a
se
okr
eće
oko
ose
svet
a, i
na
taj
nač
in
kret*

anj
e
ka
sev
eru
je
tak
ođe
„ka
unu
tra”
pre
ma
Stu
bu,
i
pre
ma
sjed
inja
vanj
u s
bož
ans
ko
m
svet
lošč
u
Sun
ca
pos

toja
nja.
U
tom
smi
slu,
kret
anj
e
ka
Stu
bu
tak
ođe
zna
či
„us
pinj
anj
e”.

Polarna osa i duhovna simbolika. Prema tradicionalnom shvatanju, u hinduističkoj i budističkoj kosmologiji, sever je pravac devajane, tj. „staze bogova”; jug je pravac pitrijane, ili „staze predaka”, i ponovnog rođenja.

Tri sveta. Na vrhu je Transcendencija, ili Suština, predstavljena krugom; u sredini je područje duhovnog i ličnog, ovde predstavljeno krstom; a na dnu je fizički svet, koji je ovde označen kvadratom. Čovek je posrednik između vrha i dna.

Ovde uviđamo osnovno značenje simbolike ose svetova: Stub oko koga se vrte svetovi predstavlja božanski zrak emanacije, ili Postanja, da upotrebimo monoteistički termin, ono što bismo mogli nazvati *hipodinamija* (*hypodynamis*), odnosno »pretvaranje energije u bivstvo«. Svi svetovi su stvoreni kako bi se Bog (da opet upotrebimo monoteističku terminologiju) otkrio sam sebi: tako da božanska emanacija, naniže od Apsolutno transcendentnog preko anđeoskog do prolaznog, ispod čega su ostaci stvaranja, svetovi pakla i pod-manifestno ili haotično, odgovara povratnom putu jednog jogija nagore kroz ovozemaljski svet i nebo do apsolutne transcendencije. Ovozemaljski svet zato i postoji da bi čovek postao Shvatalac, da bi čovek shvatio božanska stanja, i uzdigao se iznad njih u nemanifestno (*avjakta*) a zatim u Vrhovno nemanifestno (*śudhatatva*). Ovo je značenje ose svetova za čoveka.

Odatle u Bhagavad Giti čitamo da »od carstva Brame naniže, svim svetovima je moguć povratak u preporod, ali kad Mene dosegneš, o, sine Kuntija, nema ti povratka u ponovno rođenje«. ²² Onaj koji hodi stazom svetlosti ka severu, pomoću svoje iskrene odanosti Višnjem, uzdiže se iznad ispoljenog i neispoljenog, odnosno tananog sveta, i dostiže apsolutnu transcendenciju (*parabraman*) na osnovu potpune predanosti Bogu, ili snage misli, i stoga ne mora da se ponovo vraća u svet patnje, rođenja i smrti.

Ova duboka pobožnost, usredsređenost na božansko, poznata je pod mnogim imenima: u sufizmu ona se dostiže kroz *dikr*; u hinduizmu *japa* je put kojim se ona nalazi; u budizmu Čiste zemlje do nje se stiže putem usredsređenosti na Božansko ime (*Namu Amida Butsu*); u isihastičkoj hrišćanskoj tradiciji ona se postiže putem ulaska u Isusovu

molitvu. U svima njima, međutim, srećemo istu »rektifikaciju« bića: tako *Jodo Wasan*, tj. Himne čiste zemlje, kažu:

*Josan jiriki no shomyo wa,
Kasui no Chikai ni kishi te koso,
Oshie zare domo jinenni
Shinnyo no Mon ni tennyu suru.*

Oni koji prizivaju Ime s *joriki* (samo-snogom)
putem meditacije ili ne,
S verom u Zavet konačnog spasenja
Čak i bez uputa, sledeći prirodan nagon
Okreću se i prolaze kroz kapiju istinskog *buta-tathata*
(Stogost, odnosno Kao-što-jesteost)²³

Ovde su ključne dve stvari: prizivanje Imena sa samo-snogom (što znači, snagom *samadi*, tj. jačinom koncentracije koja se manifestuje u *hari*, ili donjem stomaku) i vera u Zavet konačnog spasenja. Prvo – prizivanje – predstavlja sredstvo, a drugo – vera u Zavet – usmerenje bića. Bez prvog, ne postoji »kretanje« s namerom; bez drugog, nema pravilnog usmerenja bića na »putu«. Iz tog razloga, obe stvari su ključne za »okretanje« i »prolazak kroz kapiju«.

Ovo »okretanje« bića odgovara u hrišćanstvu »preporođenom čoveku«, »drugom rođenju« u kome se *prepoznaje* transcendentalna priroda – što bi značilo, okretanje ka osi svetova; a »prolazak kroz kapiju« označava prolazak kroz »Sunčeve dveri« na severu, tj. izdizanje iznad svih nivoa postojanja – što bi značilo, *spoznaju* sopstvene transcendentalne prirode. Prizivanje božanskih Imena, u svim pomenutim tradicijama, odgovara nekom vidu joge, verske prakse kojom se um usredsređuje na božansko i, bar na trenutak, prozire se kroz tamu koja nas okružuje.

Mora se priznati da je ovo veoma sažet opis – sveden na samu suštinu, reklo bi se – dok se u starijim oblicima joge „put ka božanskom“ iznosi posebno detaljno. U današnjem vremenu, u kome su „mrak“ i pometnja prisutniji nego u davnašnjem, ističe se samo ono što je krajnje neophodno za oslobođenje. Čoveku se put prikazuje kao potpuno jasan:

podvučeno je okretanje i prepoznavanje. Umesto da prolazi kroz iste stupnjeve kao čovek iz davnina, on se potpuno oslanja na *tarik*, tj. »drugu snagu«, hrišćanskim rečima na božju milost, neizbežni komplement *joriki*, ili samo-snage. Čovek se oslanja na Boga, ne na sopstveni trud.

Ponavljanjem *mantra* stvara se »otvor« u biću kroz koji može da »uđe« Božja milost: Za razliku od poklonika, koji prati uspravni »božanski put« kroz područja transcendentnog, božansko (predstavljeno u Jodo Šinšu budizmu Amida-Budom koji silazi sa svom svojom svitom u »smrt«, što se može videti na mnogim slikama) »silazi« do čoveka; osnovni »stupnjevi« uzdizanja do oslobođenja su, takoreći, sažeti u prosvetljenju bića.

No ovo ni u kom pogledu ne opovrgava simboliku Stuba: činjenica da su čoveku potrebni određeni oprosti, neka pomoć od strane Božje milosti u dobu pometnje i rasula kao što je naše, ne znači da se sama kosmologija menja na bilo koji način. Na kraju krajeva, Himna Čiste zemlje koju smo navodili gore i dalje spominje *joriki*, tj. samo-snagu; i dalje spominje »okretanje« (u najdubljem sedištu bića, kako se kaže u Lankavatara-Sutri), kao i »prolazak kroz kapiju *buta-tathata*, tj. stogosti”.

Spomenuo sam kako prizivanje Božjeg imena predstavlja »sažimanje« ili »svođenje na samu suštinu« »puta ka božanskom«, ako možemo tako da kažemo, i otuda je važno da detaljnije objasnimo »put«, koristeći pritom budistički simbolizam jer on daje najjasniju sliku preobraženja svesti. Mogli bismo, na primer, da se uputimo na »vizionarska pripovedanja« Ibn Sina i drugih u islamskom svetu; ali u objašnjavanju Stuba budistička simbolika Gore Meru je možda prikladnija.²⁴

Kao što je očigledno, simbolika planine odgovara simbolici Stuba: osa planine je osa svetova, i otuda sledi simbolična slika – opet prikrivena, kao što je pravilo u judeo-hrišćanskoj tradiciji – Mojsija i Hrista »na gori«. U ezoteričkom smislu, uspon uz planinu znači uspon uz osu svetova, takoreći uspon kroz stepene svesti. Odatle takođe potiče i simbolika kupastog, odnosno piramidalnog oblika: kao što se svest raspršuje pri dnu, a koncentriše pri vrhu, tako se i planina progresivno diže ka vrhu.

U budističkoj simbolici Gore Meru – koja nastavlja raniju vedsku i pred-vedsku tradiciju²⁵ - sreće se upravo ovaj osovinski simbolizam, koji neposredno predstavlja i različite stepene svesti, počevši od stepena zvanog *narake* (svetovi pakla) na dnu, do *arupaloka*, odnosno bezobličnosti *dhjana* (upijanja) na vrhu. U podnožju Gore Meru nalazi se *akaša* (prostor), iznad čega je *vajumandala* (krug vetra), a iznad toga *abmandala* (krug vode), i potom *kancanamajibumi*, odnosno »zlatna zemlja«.

Ova »zlatna zemlja« je *prima materia* Postanja; to je »ono što se stvara« u kosmosu i sadrži u svim svetovima, te se zato kaže da se sve planine koje čine Goru Meru sastoje od »zlatne zemlje«. Ovim se navodno podvlače implikacije vertikalne, emanativne kosmologije: ono što je dole odslikava ono gore. I otuda, takođe, »gvozdeni zid« koji opasuje Meru nije sastavljen od »zlatne zemlje« – jer njegova funkcija nije da odslikava, već da zaštititi, da odbrani od haosa, paklenih hordi. Kako alhemički simbolizam ovde nagoveštava, ova »zlatna zemlja«, budući u »osnovi« svega nastalog, znači da se i sama zemlja može otkriti kao »Čista zemlja«, odnosno raj – mada da bi se ovo postiglo, neophodno je radikalno preobraženje svesti kod poklonika.

Tri sveta u budističkoj kosmologiji. U središtu (Svetu bez formi) nalazi se osa svetova, odakle nastaju svi svetovi bića. Stoga ovo takođe predstavlja dijagram Gore Meru, koja gleda odmah „dole” na nju. Isti dijagram može da se predstavi vertikalno, od Sveta bez formi koji je „gore” do ljudi, životinja i svetova pakla koji su „dole”.

Postoje četiri „zemlje” ili „oblasti” koji su predstavljeni horizontalno iznad svetova „gladnih duhova” (*pretas*) i *narakas* (svetova pakla), i njih čine Purvavideha na istoku, Aparagodanija na zapadu, Utarakuru na severu i Jambudvipa na jugu. Od njih jedino Jambudvipa poseduje odlike ljudskog sveta - i to je potpuno prirodno, budući da je jug udaljeniji od Stuba i prema tome deli sudbinu rođenja i smrti, vremenskih ciklusa. S druge strane, jedino se u Jambudvipi Buda pojavljuje (na izmaku jednog ciklusa). Ovo postaje još jasnije kad uzmemo u obzir činjenicu da se ispod Jambudvipe nalaze osam svetova pakla (četiri vrela, četiri hladna): jedino ovde je moguć potpun karmički ciklus; i jedino je u svetu *saha*, svetu patnje, transcendencija moguća. Bez pokretačke sile koju stvara patnja, mali je podstrek za dostizanje oslobođenja; iz ovog razloga rođenje u Jambudvipi treba ceniti više od rođenja u jednom od *devaloka*, odnosno svetova bogova.

Iznad Jambudvipe nalaze se tri transcendentalna »polja« ili »oblasti« (mada *arupjadhatu*, odnosno najviše, bezoblično polje, ne može da se smatra »oblašću«, strogo uzevši), i ona odgovaraju meditativnom uzdizanju kroz položaje postojanja. Spoznati *arupjadhatu*, tj. »polje ne-oblika«, prevazići najvišu od *dhjana* ili upijanja koja čine četiri »neba« *Rupadhatu*, tj. »polja oblika«, znači postati *arhat*, onaj koji praktikuje

vađropamasamadhi ili *samadhi* (upijanje) dijamantskog trona (*vađrasana*) koji je u središtu Jambudvipe (gde takođe raste drvo Jambu po kome je ova zemlja nazvana). Ovaj poslednji navedeni simbolizam znači da se u središtu Jambudvipe nalazi Osa svetova; i da onaj koji sedi na dijamantskom tronu (ulazi u nesalomivu koncentraciju) u potpunosti transcendirira kosmos, postičući oslobođenje od patnje.

Svet ne-oblika

- I Ne Svesnost,
- Ne Nesvesnost
- II Ne-predmetnost
- III Intelektualna beskonačnost
- IV Prostorna beskonačnost

Svet oblika

- I Četvrta meditacija
(Prebivalište Čistih)
- II Treća meditacija
(Lepota)
- III Druga meditacija
(Raskoš)
- IV Prva meditacija
(Brama)

Svet želje

- I Bogovi želje
- II Čovečanstvo
- III Duhovi
- IV Životinje
- V Prokleti

Zlatna Zemlja

Krug Vode

Krug vetra

Prostor

Budistička kosmologija u vertikalnom obliku. Ovde vidimo vertikalno predstavljenu budističku kosmologiju, koja umnogome odgovara platonističkoj i neoplatonističkoj emanativnoj kosmologiji. U plotinskoj i platonističkoj kosmologiji, „uzdizanje” takođe ide od fizičkog sveta, kroz transcendentne svetove prema Suštini, odnosno Apsolutnom.

Dakle, osovinski simbolizam je ovde nedvosmislen: Osa svetova ne predstavlja samo uspravnu vezu među raznim položajima bića, već i uspon od najnižeg do najvišeg, od *naraka* ili svetova pakla, kroz *manusaloku* ili svet ljudi, kroz *kamadhatu*, *rupadhatu* i *arupjadhatu*, odnosno polje želje, oblika i polje bezobličnosti; što bi značilo kroz svetove bogova (*kamadeva*), koji uključuju »četiri velika kralja« (*caturmaharadže*), »trideset tri neba«, Tusita nebo, i *nirmanarati* (bogovi koji nalaze zadovoljstvo u stvaranju), i kroz četiri *dhjane*, odnosno četiri upijanja *Bramaloke*, iznad čega se prostire prodiruća transcendencija *arupaloke*, tj. »sveta bez oblika«.

Iz ovoga možemo da vidimo kako »polja bogova«, *devadhatu*, (»polja« su ovde pre svega u značenju energetskog polja) nisu u ovom osovinskom simbolizmu predstavljena kao izdvojena od sveta ljudi: štaviše, ljudsko biće može putem meditativnog upijanja da dostigne ove položaje bića i da ih spozna. Najveća opasnost upijanja leži u čarima blaženstva koje ono nudi – čovek može da se „zaglavi” na nekom datom položaju i da zbog toga na posletku „padne”.

Ovo ne znači da su »polja bogova« samo psihološka stanja, da ne postoje van pojedinca – ovakvo shvatanje je samo solipsizam ili egoizam savremenog doba skriven pod plaštom teoretisanja. To što čovek može da spozna ove položaje znači da oni postoje na isti uzročno-postajuć način kao i sama ljudska bića. Bogovi, strogo uzevši, poseduju *stvarno* veći stepen transcendentalne svesti nego čovek, iako čovek poseduje *potencijalno* veći stepen svesti zbog mogućnosti uzdizanja, putem meditacije, uz Stub postojanja.

Kao što je rekao Vasubhandu, u svom delu *Abidarmakosa*, zvezde se kovitlaju oko Gore Meru kao u vrtlogu. To znači da su čitav kosmos, i svi položaji ili polja, od najograničenijih na dnu, odnosno u svetovima pakla, do najopsežnijih na vrhu, u transcendentalnim upijanjima, takođe *piramidalno* raspoređeni, po hijerarhiji; podzemni svetovi su na samom kraju, a zvezde, koje su vidljivi pandani večnim „životima” bogova, bliže su središtu, dok se u samom središtu nalazi *vađrasana*, dijamantski presto na kome jogi

postiče oslobođenje, na kome se otkrivaju arhat, bodisatva i Buda, i koje predstavlja središte ose svetova.

Ose svetova se poistovećuje s kosmičkim Drvetom u svim mnogobrojnim tradicijama; u nordijskoj tradiciji, primera radi, nju predstavlja Igdrasil, Drvo s korenjem u podzemlju, i čije stablo i grane čine osu „devet svetova”. Ova trostrukost, gde broj devet predstavlja po tri sveta u svakom delu, poklapa se s „trostrukim svetom” zemlje, atmosfere i neba (*bhu*, *bhuva* i *sva*) u hinduskoj tradiciji, a zajedno upućuju na čitavo prostranstvo kosmosa od „praiskonske supstance” na dnu, do sveta bogova na vrhu.

Isti simbolizam sreće se u tradiciji Upanišada: u Upanišadi Majtri čitamo da grane kosmičkog Drveta čine »Etar, Vazduh, Vatra, Voda i Zemlja«; to je »ovaj trostruki Braman, koji se zove »Jedno Smokvino Drvo« i čije svetlost se naziva Suncem«. ²⁶ Lako je uvideti da se Sunce, trojedini Braman, poklapa s Jednim Smokvinim Drvetom, u svetlu simbolizma koji smo do sad razmatrali: Drvo je „stub” koji razdvaja zemlju i nebo (stvarajući »tri sveta«); ono čini osu svetova, i stoga predstavlja sunčeve dveri, »kapiju« kosmosa i »svetlost svetova«, čiju blještavost prolazno Sunce samo nagoveštava.

Otuda se u Indiji sve do danas u obredu prilikom građenja kuće podražava praiskonski čin Indre, boga koji je pomoću svoje *vađre* prikucao glavu kosmičke zmije Vrtre za zemlju, oslobodivši time Vode mogućnosti koje je zmija zadržavala. Bacivši svoju *vađru* i pogodivši njome glavu zmije, Indra je postavio na zemlji »stub« koji razdvaja nebo i zemlju, koji predstavlja osu Sunca. ²⁷ Na taj način ovde vidimo prvobitno uređenje kosmosa i uspostavljanje ravnoteže u njemu: u indijskom obredu prilikom građenja kuće zidar zabada u zemlju klin kojim se zmija ponovo probada, jer kad bi ona postala slobodna, kosmos bi bio uništen. ²⁸ Zidar ne ponavlja samo Indrino probadanje zmije; on ponavlja bitne crte tog čina, te dva »probadanja« u stvarnosti predstavljaju jednu radnju; zidar ojačava stabilnost kosmosa.

Ovakvo uspostavljanje stabilnosti sreće se i u drugim tradicijama: možemo se prisetiti kako se u Postanju spominje »gnječenje zmijine glave« nakon što je ona dovela do pada Adama i Eve. ²⁹ I tu hebrejska

tradicija sadrži samo odraz istine, koja se mora iz nje izvući. Zmija u Postanju, kao ona u Vedama, predstavlja princip nestabilnosti i neuređenosti; ipak, bez zmije u oba slučaja ne bi bilo ni ponovnog uspostavljanja ravnoteže u sadašnjem svetu. Ovakvo uspostavljanje ravnoteže u skandinavskoj mitologiji odgovara Toru koji spušta zmiju sveta u dubine okeana, i zarobljava je tamo dok se ona ne oslobodi u Ragnaroku (bici na kraju vremena). Zaista, Jupiterovi stubovi koji se mogu naći po čitavoj Galiji i u blizini Rajne, nesumnjivo odražavaju i čak obeležavaju ranije stubove, *columnae universalis* Tora i Kelta.

Naš zaključak ovde je jednostavan: osa svetova, u svim ovim mitovima (s mogućim izuzetkom mita u Postanju), smeštena je u Božanstvu, i ona »zarobljava« sile pakla koje su dole, predstavljajući u suštini uspostavljanje ravnoteže u kosmosu, kako bi drama postojanja mogla da se odigra. U Postanju, nalazimo Drvo znanja i Drvo života, i oba nastavljaju osovinski simbolizam, doduše na implicitan i sužen način (Drvo znanja predstavlja zemaljski odraz ose svetova ili Kosmičkog drveta; i stoga izbor znači pad, kao što je tvrdio Jakob Beme).³⁰

Postanje se ponovo može pojasniti proučavanjem druge tradicije, u ovom slučaju keltske: baš kao što u Edenskom vrtu vidimo rajsku zemlju u kojoj se nalaze sveta Drveta, koja nude besmrtnost, tako se u keltskom mitu spominje *Mag Mell*, ravnica užitka, *Tir na mBec*, Zemlja živih, ili *Tir na n-Og*, Zemlja mladih ili čistih, i ovde se takođe nalaze sveta Drveta. U *Rennes Dindsenchas* spominju se pet drveta, sada pala: »Drvo Ros i Drvo Mugna, i razgranato Drvo Uisneh, i prastaro Drvo Tortu«. Jasno je da se ovo odnosi na davna vremena, na ono što bismo mogli da nazovemo davnašnji svetovi. Na drugim mestima spominje se Zemlja mladih, u kojoj se ne zna za smrt i propadanje, u kojoj je svuda sve prelepo, u kojoj drveće proizvodi muziku, i na sve strane nalazi se zlato i nakit, zemlja Sida, u kojoj heroja dočekuju tamošnje boginje. Kad Sidi pošalju predstavnika među ljude, on često nosi grančicu jabukovog drveta, srebrnu sa zlatnim pupoljcima, kojom se može otkloniti bol.³¹ Mit u Postanju u nekim pogledima odgovara keltskom poimanju rajskih predela »iznad« ljudskog

stanja, predela koji ne podležu zubu vremena i koji su manje-više oslobođeni od patnje.

U Postanju, setimo se, raj nije prestao da postoji pošto su Adam i Eva prognani iz njega plamenim mačem – oni su, u stvari, samo uklonjeni iz njega. Ali Jakob Beme nudi dublje tumačenje ovog mita, rekavši da je »Drvo iskušenja zemaljsko, kao što su sad sva drveta; sva ostala su bila rajska, sa kojih je Adam mogao svojim ustima da kuša rajsku Vrlinu«. ³² To jest: Drvo znanja je samo odraz Drveta života; i kada čovek izabere njegov plod, on bira ovaj niži svet patnje. Stoga, kaže Bom, čovek je izgubio Raj »i dobio Um ovoga sveta, gde ništa nije trajno sem krpjenja i prekrajanja, kao i Slabosti, i na kraju Smrti«. ³³

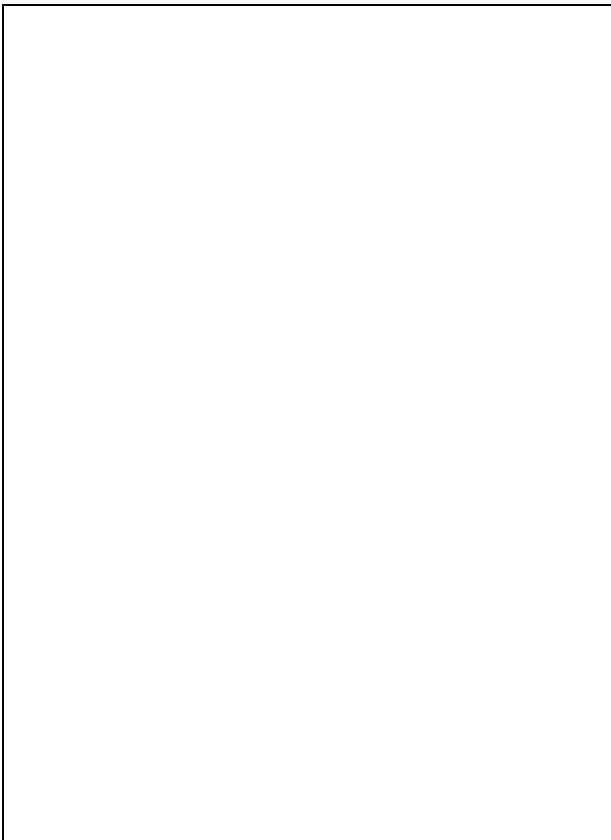
Postoji, međutim, način da se vrati u Raj, kaže Beme: isto tako kao što je čovek pao izabravši Drvo znanja, ušavši u svet Elemenata i svet patnje, tako postoji i način da se on ponovo uzdigne do Raja. »Ove dve Kapije su jedna u drugoj, donja vodi u Provaliju, a gornja u Raj; i ovim dvema se priključuje treća Kapija, iz Elementa sa svoje četiri Tvorevine, i zbija se zajedno s Vatom, Vazduhom, Vodom i Zemljom, i njihovo kraljevstvo su Sunce i Zvezde«. ³⁴ Ispod ovog sveta je Provalija; iznad je Raj; i čovek mora da se izbori za povratak u Raj, do Device, koja stoji iznad gornje Kapije i čeka čoveka, nudeći mu »radost Anđela, koji će te veoma ljubazno primiti u tvoj novorođeni Um i Duh« iz »Zatvora ovoga sveta«. ³⁵

Ovde leži značaj plamenog mača, prema Bomu, jer »uzvišena Devica pokazuje nam Vrata (i) kako moramo ponovo ući u Raj, putem Oštrine Mača; pak, mač seče ovozemaljsko Telo i prilično ga odvaja od svetog Elementa, i onda novi Čovek može da uđe u Raj putem Života«. ³⁶ Ovaj Mač, kaže on dalje, predstavlja Žestinu Gneva Boga: on uklanja *spiritus mundi* kako bi preporođeni čovek mogao da stoji u svom prvobitnom duhovnom savršenstvu.

Ovo nam pokazuje da, prema Bemeovom shvatanju, kao i prema kabalističkom tumačenju, prikaz dat u Postanju predstavlja otelotvorenje tradicionalne kosmologije, premda »svedeno na samu suštinu«, odnosno sažeto. Za razliku čak i od opširne kosmologije sholasticizma, još manje budističke koju smo ranije razmatrali, ovde vidimo suštinske aspekte

polarne kosmologije: čovek, kaže Beme, mora da se otrgne od veze s ovim svetom i uzdigne kroz Kapiju života, ostavljajući iza sebe zemaljski um i telo, primajući novi um i telo, uviđajući svoju duhovnu Suštinu, ostavljajući iza sebe Četiri elementa, i držeći se za Jedno.

Nema potrebe da ovde opširnije govorim o raznim rajskim svetovima u različitim tradicijama: dovoljno je reći da *suštinski* aspekti uspona uz Stub, uspona u raj, ostaju isti u svakom pojedinom slučaju; i upravo ovde se poklapaju potpuno različite simbolike kineskog »ostrva besmrtnih« na severu, tibetanske severne zemlje Jambhala (rajska dolina), keltskog Tir na n-Og, Zemlje mladih ili Čistih, i domorodačkog šamanskog verovanja, čestog u sibirskom, azijskom, australijskom i severnoameričkom šamanizmu, da se šaman rađa na severu, na džinovskom Drvetu koje tamo raste.³⁷ Čovek se može uspeti uz osu svetova do raja.

Slika

Alhemijski prikaz Velikog Dela. U ovom prikazu iz šesnaestog veka vidimo simbole alhemijskog preobraženja. U dnu drveta nalazi se upućenik, koji mora da umre da bi živeo. Iznad, u krošnji, upućenik je predstavljen kao ponovo rođen; likovi pored drveta predstavljaju ujedinjenje sveta ispod i

iznad. Ispod
su suprotnosti
– sunce i
mesec,
muškarac i
žena,
elementi – a
iznad je
jedinstvo.

Ovaj
simbolizam
vidi se u kugli
koju drži
figura na
drvetu; na njoj
je urezana
jedna
uspravna
traka, ispod
koje se se
nalazi svet
dualnosti
predstavljen
poprečnom
trakom. Na
ovom prikazu
takođe vidimo
tri sveta:
zemlju,
vazduh i
nebo,
odnosno

*fizički, tanani i
nebeski.*

Uz gred budi rečeno, prema verovanju sibirskog plemena Jakut, duše šamana predstavljaju »čvorove« na drvetu sveta Iđuk-Mas, koje doseže do „devetog neba”; a što se tiče simbolike »čvorova« ili »zgušnjavanja«, možemo reći da se oni odnose na ono što možemo nazvati »privremenom« ili »ograničenom« besmrtnošću, koja se veoma razlikuje od apsolutne transcendencije, koja je ishod uzdizanja kroz »kapiju života« na krajnjem severu.³⁸ Međutim, ovo ima veze s ograničenjima šamanizma u tekućem vremenskom ciklusu, s njegovim isticanjem kosmološke, a odsustvom metafizičke principijalnosti, što mu omogućava da se izvitoperi u vraćanje.³⁹

Ukratko, osovinski simbolizam je urođen u ljudskoj psihi jer odslikava upravo prirodu samog kosmosa. Ovaj simbolizam može se skrivati ili naslućivati u nekim pasusima u svetim knjigama, a toliko je duboko urezan u simboliци pojmova »gore« i »dole« u ljudskom umu da dete prirodno povezuje nebo s pojmom »gore«, i pakao s »dole«, čim su ti pojmovi mogući. Naravno, trebalo bi da pazimo da te pojmove ne „utvrdimo” toliko da postanu prepreka razumevanju dubljeg smisla. Naposletku, ono što mi nazivamo „meditativnim uspinjanjem” nije istini za volju nikakvo uspinjanje, ali ga mi tako nazivamo da bismo dokućili nešto od njegove prirode bez neposrednog iskustva.

Isto važi za celu našu raspravu: očigledno jedini način da se zaista shvati tradicionalna kosmologija je putem neposrednog iskustva. Ne može se istinski spoznati pakao ili raj ako se ne prožive. Ipak, međutim, ne treba zalaziti u nepoznat predeo bez mape, da se ne bi izgubio put, ili možda da se i nešto gore ne desi. Ako imamo neku opštu predstavu, bar smo u mogućnosti da dokućimo opšte crte onoga što bismo mogli, uz pomoć božje milosti i meditativne spoznaje, da jednoga dana i sami uvidimo.

Simbolika Stuba, Ose svetova ili Kosmičkog drveta je ista, i od najvećeg je značaja u svim raznolikim tradicijama; i ako se ona ne shvata, nepojmljiv je i ostatak tradicionalne kosmologije, koja u celosti od nje zavisi. Ukoliko se ne uvidi da je svrha ljudskog postojanja u „uspinjanju uz osu svetova”, ne može se shvatiti značenje svetova pakla ili raja, niti drugih nivoa bića, a još manje značenje gornjih i donjih voda, ili tananih kosmoloških učenja, kakvo je učenje o metempsihozi; a isto tako ni značenje odlomka iz Isaije sa kojim smo počeli. Čitavo božansko Stvaranje postoji na Osi, i samo s ovakvim okvirom na umu možemo preći na razne druge nivoe i učenja koja se moraju tumačiti pomoću njega.

(...)